

ВІДГУК

офіційного опонент, доктора економічних наук, професора

Федулової Любові Іванівни

на дисертацію Фрідман Олени Анатоліївни «Підприємництво в структурі національної інноваційної системи», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дослідження. У сучасний період глобальних та локальних соціально-економічних трансформацій, пов'язаних з цифровізацією економіки, істотно зростає роль підприємництва як рушійної сили інноваційного економічного розвитку на основі впровадження новачій та технологій Індустрії 4.0. Саме цим визначається актуальність дисертаційного дослідження, присвяченого економіко-теоретичному обґрунтуванню національної системи інноваційного підприємництва (НСП), факторів, обмежень та сучасних тенденцій її розвитку як складової національної інноваційної системи (НІС).

Актуальність теми дисертації полягає також у тому, що цілісна наукова концепція інноваційного підприємництва як національної системи та його функцій і розвитку в умовах цифрової економіки перебуває на стадії свого формування.

Враховуючи наведене, тема дисертаційного дослідження О. А. Фрідман є актуальною, має теоретичне і практичне значення з питань наукового обґрунтування сучасних трансформацій інноваційного підприємства, його функцій як підсистеми НІС та чинника соціально-економічного розвитку. Наукове значення роботи полягає не тільки в розв'язанні певних актуальних проблем, а й у тому, що вона закладає основи прогнозування тенденцій розвитку НСП в умовах цифрової економіки як економіки інноваційного типу, що базується на активному впровадженні інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій в усі види економічної діяльності та сфери життєдіяльності суспільства.

Мета і завдання дослідження, що поставлені і обгрунтовано розв'язані автором, спрямовані на вирішення актуальної наукової проблеми, якій притаманна незавершеність її теоретичного обгрунтування, що вимагає від сучасної економічної науки всебічного осмислення та висвітлення еволюції та нових явищ і процесів, притаманних інноваційному підприємництву як національній системі та складової НСП в умовах цифровізації економіки.

Оцінюючи зміст дисертації, можна стверджувати, що О. А. Фрідман вдалося досягти мети наукового дослідження і розв'язати його завдання. На базі глибокого аналізу економічних відносин та процесів у сфері інноваційного підприємництва в умовах цифрових трансформацій економіки розкрито системні зміни, основні тенденції і суперечності функціонування НСП, розроблені практичні рекомендації, спрямовані на розвиток інноваційного підприємництва.

Зв'язок з науковими планами та програмами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з плановою темою НДР кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Якість життя в умовах становлення та розвитку цифрової економіки» (Державна реєстрація № 0119U103349). Слід підкреслити актуальність положень та висновків дисертаційної роботи щодо соціального інноваційного підприємництва та ролі НСП у забезпеченні соціальної відповідальності інноваційного бізнесу.

Достовірність і обгрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації. Рекомендації та висновки дисертації базуються на значному арсеналі загальнонаукових і спеціальних методів дослідження економічних процесів, системному, структурно-функціональному, синергетичному підходах, інституціональному інструментарії наукових досліджень.

Теоретико-методологічні положення й висновки дисертації спираються на всебічний аналіз і критичне опрацювання наукових праць відомих

вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем інноваційної діяльності, цифровізації економіки та інноваційного розвитку.

Застосовані автором загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, його теоретико-інформаційна база забезпечили надійність і достовірність одержаних результатів.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату дисертації, ознайомлення з науковими статтями здобувачки є підставою стверджувати, що основні положення, які виносяться на захист і визначають наукову новизну дисертації, одержані О. А. Фрідман в результаті наукового дослідження, сформульовані автором самостійно і відображають особистий внесок автора.

Оформлення дисертаційної роботи відповідає вимогам, що визначені до кандидатських дисертацій. Основні положення та висновки дисертації належним чином аргументовані, отримали концентроване відображення у таблицях, розрахунках, схемах, рисунках.

Ступінь новизни наукових положень дисертації. Наукова новизна роботи обумовлена поставленою метою та завданнями дослідження, які дисертанту вдалося розв'язати, Ознайомлення з науковими результатами завершеної роботи дає можливість виділити найсуттєвіші пункти наукової новизни, що у сукупності вирішують важливу наукову проблему, що полягає в розкритті економічного змісту та ролі інноваційного підприємництва у структурі НІС, напрямів розвитку НІП в умовах цифрової економіки.

1. Всебічно обґрунтованими і новими є положення дисертації, що розкривають теоретико-методологічні основи трансформації НІС, структурним елементом якої є інноваційне підприємство, в умовах цифровізації економіки з урахуванням глокалізаційних факторів. Важливо підтримати положення та висновки щодо таких тенденцій розвитку сучасних НІС, як орієнтованість на національні інтереси, інноваційне співробітництво та інтеграція у глобальний економічний простір (стор. 72-74, 88-89, 131-132, 158). Наведені результати дослідження є актуальними та мають не тільки теоретичну, а й практичну спрямованість, оскільки для України перехід до

нового формату НІС – це можливість актуалізації механізмів розвитку інноваційного підприємництва цифрової економіки, посилення ролі трансформаційних та інклюзивних інновацій, створення та впровадження українськими компаніями інноваційних продуктів та розробок світового рівня.

2. Наукове і практичне значення має обґрунтований О. А. Фрідман концептуальний підхід до розкриття тенденцій розвитку інноваційного підприємництва як цілісної національної системи на методологічній основі теорій бізнес- та інноваційних екосистем, стейкхолдерів, підприємницької системи (стор. 93-94, 108). Обґрунтованість та доцільність такого підходу визначається тим, що, по-перше, загальна інноваційна ефективність економіки залежить не тільки від окремих суб'єктів інноваційного процесу, а й від характеру та інтенсивності їх мережевої взаємодії в процесі створення, впровадження, використання і дифузії інновацій, механізмів управління інноваційними процесами тощо. По-друге, принципи розбудови та функціонування НСПП визначаються національними традиціями, культурою, наявністю ресурсів, стратегічними завданнями, обраною моделлю інноваційного розвитку, що актуально та важливо в умовах глокалізації.

3. Елементи новизни притаманні положенням дисертаційної роботи, що розкривають роль НСПП у забезпеченні соціально-економічного розвитку в умовах цифрової економіки на основі обґрунтування її основних функцій, зокрема з капіталізації та соціалізації інновацій (стор. 105-107), у змісті яких інтегруються її підприємницькі, інноваційні та соціальні характеристики як екосистеми інноваційного підприємництва. Розкриття у роботі функцій НСПП, процесів капіталізації та соціалізації інновацій є теоретичною основою аналізу ефективності її функціонування та НІС загалом, визначення чинників її підвищення.

4. Слід відзначити актуальність та аргументованість розкриття суперечностей у формуванні НСПП України, зовнішніх та внутрішніх чинників негативного впливу на інноваційний розвиток національної економіки (стор. 112-116, 120, 123-124, 174). Їх теоретичне обґрунтування у дисертаційній

роботі є основою розроблення ефективних заходів державної політики розбудови новітнього формату НІС.

5. Важливо підтримати обґрунтовані у дисертації актуальні положення щодо ролі державно-приватного партнерства у розвитку НСП, його цілей та сфер (стор. 129-131). В умовах сучасних зовнішніх та внутрішніх викликів державно-приватне партнерство у сфері інноваційної діяльності є дієвою моделлю розв'язання проблем формування та ефективного функціонування НСП України.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. Результати дослідження знайшли своє оприлюднення у 5 статтях у фахових наукових виданнях (загальний обсяг – 3,9 д.а.; 3 статті написані автором у співавторстві з науковим керівником дисертаційного дослідження), з яких 3 статті опубліковані в фахових виданнях, що індексуються у наукометричній базі Index Copernicus; у 1 науковій статті в іншому виданні, що індексуються у наукометричній базі Index Copernicus; матеріалах й тезах 5 доповідей і виступів на міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат та публікації в достатній мірі відображають зміст, висновки та рекомендації дисертації.

Практична цінність результатів дослідження. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть стати теоретико-методологічною базою для вдосконалення державної інноваційної політики, насамперед, політики, спрямованої на створення необхідних умов для формування і ефективного функціонування НСП як підсистеми НІС, державного регулювання інноваційної діяльності, розвитку державно-приватного партнерства з інновацій.

Наукові здобутки дисертанта знайшли практичне впровадження у навчальному процесі кафедри фінансів, банківської справи і страхування Харківського інституту бізнесу і менеджменту та кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Про практичне значення певних положень та висновків дисертації свідчать довідки про їх використання Полтавською обласною радою в процесі підготовки та реалізації проектів обласної програми «Бюджет участі Полтавської області на 2017 – 2020 роки», заходів обласної програми «Екологічні ініціативи Полтавської області на 2019 – 2021 роки»; Департаментом у справах сім'ї, молоді та спорту Управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Харківської міської ради.

Теоретичні положення дисертаційної роботи можуть бути використані при викладанні курсів та спецкурсів з економічної теорії, інновацій та інноваційної діяльності та проведенні подальшої науково-дослідницької роботи з проблем інноваційного розвитку в умовах цифровізації економіки.

Дискусійні питання щодо змісту дисертації. Незважаючи на теоретичну обґрунтованість результатів дослідження, є і дискусійні питання.

1. Погоджуючись у цілому з обґрунтованою в дисертації структуризацією НСПП на основі поєднання системного, територіально-галузевого та функціонального підходів (стор. 94-95), що дозволило визначити її основні складові та їх функції (стор. 105-108), слід вказати, що було би доцільним та актуальним поглибити аналіз ролі НСПП та її складових у забезпеченні, по-перше, інтернаціоналізації інноваційного бізнесу та інноваційної діяльності загалом, розвитку міжнародного інноваційного співробітництва, по-друге, інтеграції НІС у глобальні інноваційні системи, що є дуже актуальним для України у сучасний період.

2. Здійснюючи аналіз таких складових НСПП як інфраструктура та інституціональне середовище інноваційного підприємництва (стор. 103-104) слід було б надати більше уваги діяльності експертно-аналітичних структур, що здійснюють дослідницькі функції та мають реалізовувати інновації в тактиці управління, стратегічних планах, комунікації, фандрайзингу та ін. В умовах сьогодення, коли явища та процеси розвитку суспільства характеризуються непередбачуваним характером й відбуваються в середовищі невизначеності й постійного ризику, своєчасно здійснений аналіз та якісно

проведена експертиза дає змогу встановити виклики й завчасно забезпечити розробку та прийняття адекватних рішень щодо вибору механізмів та інструментів державної інноваційної політики.

3. У дисертації визначені основні напрями удосконалення інноваційної політики української держави (стор. 128-130), які є актуальними та доцільними. Але недостатньо уваги надано обґрунтуванню стратегії формування нового формату НІС та її підсистеми НСПП, які необхідно розглядати, як інструмент економічної політики держави та об'єкт управління, що передбачає наявність стратегії їх формування, адекватної внутрішнім викликам та інтеграційним устремлінням України. Основою її визначення повинен бути новий підхід до економіко-правових механізмів регулювання відповідно до трансформацій інноваційного процесу в умовах цифровізації економіки.

4. Дискусійними є положення роботи щодо еталонної інноваційної бізнес-моделі (ЕІБМ), певні ознаки якої, як вважає О. А. Фрідман, притаманні як відкритій, так і закритій моделям інноваційного підприємництва (стор. 146-147). Вважаємо, що ЕІБМ є моделлю відкритого інноваційного підприємництва, оскільки вона передбачає певний рівень співпраці суб'єктів інноваційного бізнесу з учасниками їх зовнішніх інноваційних мереж. Навіть інтеграційній ЕІБМ, що характеризується значним контролем інноваційного процесу з боку підприємства, є відкритою, хоча і обмежено, передбачає певний рівень співпраці підприємства із зовнішніми учасниками інноваційного процесу. Більш відкритою є ЕІБМ диригування, що започаткована на співробітництві з іншими компаніями на основі системи управління мережею партнерів, кожний з яких зацікавлений у найкращих результатах. Крім того, додаткової аргументації потребує висновок, що ЕІБМ ліцензування не є моделлю інноваційного підприємництва (стор. 147).

Однак вказані зауваження не знижують загальної теоретичної та практичної значимості дисертаційної роботи О. А. Фрідман, яка є завершеним економіко-теоретичним дослідженням, що розв'язує важливі наукові питання

щодо ролі та сучасних тенденцій інноваційного підприємництва як складової НІС та чинника соціально-економічного розвитку в умовах цифрової економіки.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. За своїм оформленням, структурою та обсягом дисертація відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, основна частина її складає 163 сторінки і включає 18 таблиць, 12 рисунків на 25 сторінках. Список використаних джерел, на які є посилання в роботі, складається із 285 найменувань. Дисертація має 6 додатків на 8 сторінках..

За змістом дисертація відповідає спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Структура роботи є логічною, цілком відповідає меті та завданням дослідження, дисертація є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні.

Висновок по дисертації. Дисертаційна робота Фрідман Олени Анатоліївни «Підприємництво в структурі національної інноваційної системи» є самостійною закінченою науковою працею, в якій автором особисто отримано нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності вирішують актуальне наукове завдання, що полягає у розробці методологічних та теоретичних засад визначення і реалізації ролі підприємництва у забезпеченні ефективного функціонування інноваційних систем національної економіки. Отримані О. А. Фрідман результати, обґрунтовані висновки і положення мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, віддзеркалюють наявність теоретичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Опубліковані у фахових виданнях статті висвітлюють всі основні положення дисертації. Роботу оформлено відповідно до встановлених вимог.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота «Підприємництво в структурі національної інноваційної системи» за актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам пункту 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року №567 (зі змінами) щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Фрідман Олена Анатоліївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач центру досліджень економічної
політики Інституту експертно-аналітичних
та наукових досліджень Національної
академії державного управління при
Президентіві України

Л. І. ФЕДУЛОВА

Учений секретар Національної академії
державного управління при Президентіві України
доктор наук з державного управління,
професор

А. П. РАЧИНСЬКИЙ